LACTANŢIU:
DESPRE MOARTEA PERSECUTORILOR

(*CPL* 91)

Caecilius Firmianus Lactantius (c. 250-c. 325) reprezintă „o referinţă imposibil de ignorat în studiul creştinismului vechi sau al Antichităţii târzii”[1]. Datele biografice sunt relativ puţine lăsând loc pentru numeroase incertitudini privind viaţa sa. „Astfel, este greu de spus unde şi-a petrecut anii de prigoană – dacă a rămas în Nicomidia sau dacă s-a refugiat în Italia, Galia sau chiar Africa, ulterior întorcându-se la Nicomidia. În orice caz, el pare să fi fost martor al promulgării edictului de toleranţă al lui Galerius la Nicomidia, în aprilie 311, şi al intrării în oraş a împăratului Licinius după victoria împotriva lui Maximinus Daza, urmată de «Edictul de la Milano» (litterae Licinii), în iunie 313. La sfârşitul aceluiaşi an, după toate probabilităţile, Lactanţiu începe să scrie *De mortibus perecutorum*, lucrare pe care o va termina, se pare, în Apus la Treveri, la curtea occidentală a împăratului Constantin, spre jumătatea anului 316”[2].

Deşi la prima vedere textul pare o lucrare istorică ea nu a fost concepută ca o „istorie *per se*, ci ca o apologie a credinţei în Dumnezeul unic şi adevărat, prezent în istorie. Astfel, autorul nu face o istorie narativă a persecuţiilor, ci scoate în evidenţă – folosind mai degrabă pana pamfletarului decât pe cea a istoricului

[1] Dragoş Mârşanu, „Studiu introductiv: Lactanţiu şi adversarii lui Dumnezeu”, în Lactanţiu, *Despre moartea persecutorilor*, ediţie bilingvă, traducere de Cristian Bejan, studiu introductiv şi note de Dragoş Mârşanu, Polirom, Iaşi, 2011, p. 17.

[2] *Ibidem*, p. 21-22.

– moartea tiranilor care, departe de a se bucura de favorul divin necesar guvernării imperiului, au păcătuit grav atunci când i-au acuzat pe creștini de impietate”[3].

Lucrarea a fost transmisă sub titlul *Lucii Caecilii liber ad Donatum confessorem de mortibus persecutorum* într-un singur manuscris din secolul al XI-lea, cunoscut sub nume de Codex Colbertinus, Lat. 2627, păstrat la Biblioteca Națională din Paris.

Text și note:
Despre moartea persecutorilor, traducere de Cristian Bejan, ediție bilingvă, traducere de Cristian Bejan, studiu introductiv și note de Dragoș Mârșanu, Polirom, Iași, 2011, p. 117-135.

[3] *Ibidem*, p. 27.

DESPRE MOARTEA PERSECUTORILOR

33

1. [Galerius] intra deja în al optsprezecelea an de domnie[1], când Dumnezeu l-a lovit cu o boală incurabilă. În partea de jos a organelor genitale i-a apărut o ulceraţie care s-a extins tot mai mult. 2. Medicii l-au operat şi l-au îngrijit. Dar rana pe cale de cicatrizare s-a redeschis: o venă s-a rupt şi sângele scurs i-a pus viaţa în pericol. Cu greu hemoragia a fost oprită. A urmat un nou tratament. în cele din urmă, rana s-a închis. 3. Dar o uşoară mişcare a corpului a redeschis-o: a pierdut mai mult sânge chiar decât prima dată. S-a albit la faţă şi, sleit de puteri, s-a vlăguit. Nici măcar atunci hemoragia nu s-a oprit. 4. Medicamentele nu mai aveau nici un efect asupra rănii: cancerul afecta organele interne cele mai apropiate şi cu cât era operat, cu atât se extindea mai mult; cu cât era tratat, cu atât boala se agrava.

„Se dădură la o parte cei pricepuţi, Chiron,
fiul Filirei, Melampus al lui Amitaon".

De peste tot au fost aduşi medici de renume, dar nici o mână omenească nu i-a adus bolnavului vreo ameliorare. 5. S-a recurs la idoli: Apollo şi Esculap au fost imploraţi şi li s-a cerut un remediu. Apollo a indicat un tratament: răul s-a agravat mai mult. 6.

[1] 1 martie 310 - 1 martie 311.

Deja moartea nu era departe: cancerul cuprinsese toată partea de jos a corpului. Organele interne putreziseră şi trupul întreg se umpluse de puroi. Totuşi, în ciuda nereuşitelor, medicii nu au renunţat la tratamente, deşi nu mai era nici o speranţă să învingă răul. 7. Calmat de medicamente, boala a pătruns în interiorul corpului şi a cuprins organele interne; trupul i s-a umplut în interior de viermi[2]. Mirosul s-a răspândit nu numai prin palat, ci chiar prin toată cetatea. Nu-i de mirare, deoarece căile de evacuare ale excrementelor şi ale urinei se uniseră. 8. Mâncat de viermi, trupul său putrezea, chinuit de suferinţe groaznice.

> „Strigăte cumplite ridică spre cer, ca mugetele taurului rănit când fuge de altar".

9. Îşi punea pe şezutul în descompunere bucăţi fierbinţi de carne fiartă, în speranţa că fierbinţeala cărnii va atrage viermii spre exterior. La deschiderea rănilor, zvâcnea o imensă cantitate de viermi, mărită totuşi de tumoarea tot mai mare a organelor interne intrate în putrefacţie. 10. Deja, fiindcă boala se întinsese, părţile corpului îşi pierduseră forma; partea de sus până la rană se uscase complet iar, fiindcă trupul slăbise, pielea gălbejită se retrăsese între intervalele dintre oase. Partea de jos a corpului luase proporţii hidoase: forma picioarelor era de

[2] Despre pătrunderea bolii „înăuntrul corpului", vezi J.N. Adams, „A Medical Theory and the Text at Lactantius, Mort. Persec. 33.7 and Pelagonius 347", în *The Classical Quarterly,* 38, nr. 2 (1988).

nerecunoscut. 11. Iar aceste [suferinţe] au durat un an întreg, până când, chinuit de durerile pe care le îndurase, împăratul a fost constrâns în cele din urmă să-L mărturisească pe Dumnezeu. În momentele de liniște pe care i le îngăduiau crizele care reapărură, acesta spunea că va reconstrui templul lui Dumnezeu și va plăti pentru crima sa. Aflat deja în pragul morţii, împăratul a publicat acest edict[3]:

34

1. „Între celelalte [hotărâri] pe care le-am luat întotdeauna în interesul și spre binele statului, noi hotărâserăm mai înainte să îndreptăm toate [problemele] după legile vechi și disciplina publică romane și să veghem ca până și creștinii, care au părăsit religia

[3] Publicarea edictului de toleranţă s-a făcut la 30 aprilie 311, la Nicomedia, în numele tuturor membrilor tetrarhiei. Creștinii aveau dreptul la existenţă și adunare, fiind încurajaţi chiar să se roage la zeul lor pentru bunăstarea imperiului; religia creștinilor este acceptată, astfel, drept utilă statului. Ca urmare a acestei scrisori-edict, creștinii din închisori sau mine au fost eliberaţi. Cu toate acestea, proprietăţile nu le-au fost înapoiate. Dacă creștinii din Occident se bucurau deja de toleranţa acordată de edictul lui Galerius, pentru cei din Orient, acesta a avut o valoare certă. După cucerirea Nicomediei, Maximinus Daza nu a pus, însă, în aplicare, acest edict și a reînceput persecuţia în noiembrie 311, fără să emită vreun edict persecutor, ci numai răspunzând favorabil petiţiilor îndreptate contra creștinilor. Această atitudine a fost întărită după apropierea dintre Licinius și Constantin, care era favorabil creștinismului - Bames, *Constantine and Eusebius,* pp. 39-40; Frend, *The rise of Christianity,* pp. 479-481; Potter, pp. 364-365; Pietri, pp. 182-184

strămoşilor lor, să revină la sentimente [mai] bune. 2. Având în vedere faptul că din anumite raţiuni, aceştia au fost cuprinşi de o anumită încăpăţânare şi posedaţi de o atât de mare nebunie încât, departe de a urma obiceiurile înaintaşilor lor – [obiceiuri] care fuseseră poate stabilite de propriii lor părinţi – şi-au făcut pentru ei înşişi, după propria voinţă şi după bunul lor plac, legi pe care le respectau şi prin care în diferite locuri se întruneau o mulţime de oameni de diferite feluri. 3. În sfârşit, după publicarea edictului nostru, care le ordona acestora să se conformeze vechilor obiceiuri, mulţi s-au supus [de teama] primejdiei, mulţi au fost tulburaţi [de tot felul de chinuri]. 4. Dar fiindcă foarte mulţi au rămas în aceeaşi stare şi am văzut că aceştia nu îşi mai arată faţă de zei cultul şi respectul cuvenit şi nu îl mai cinstesc nici pe Dumnezeul creştinilor, ţinând seama de infinita noastră bunătate şi luând în considerare obiceiul nostru statornicit potrivit căruia noi obişnuim să acordăm iertare tuturor, am decis că iertarea noastră trebuie să acţioneze şi în cazul lor, ca să poată exista din nou creştini şi să-şi ridice lăcaşurile lor de adunare, aşa încât să nu mai întreprindă nici un act contrar ordinii stabilite. 5. Printr-un alt document scris noi vom da de ştire guvernatorilor ce trebuie să aibă în vedere [în ceea ce-i priveşte pe creştini][4]. În consecinţă, în urma iertării pe care le-am acordat-o, creştinii vor trebui să se roage Dumnezeului lor pentru sănătatea noastră, a statului şi a lor personal, încât statul să

[4] Nu cunoaştem conţinutul acestei scrisori, care, din pricina morţii lui Galerius, este posibil să nu mai fi fost trimisă.

se menţină peste tot nevătămat[5], iar ei să poată trăi în siguranţă în casele lor."[6]

[5] Persecuţiile, care fuseseră motivate în primul rând de un sentiment religios, şi anume de frica de a pierde favoarea divină acordată lumii romane şi guvernării imperiale, încetează astfel tocmai prin primirea zeului creştinilor în panteonul divin favorabil imperiului. Acesta va fi recunoscut treptat drept singurul *Dominus Deus,* Atotţiitorul unui imperiu creştin.

[6] *Cf.* Eus., *HE,* 8, 17, 3, 1 (trad. de C. Bejan): „împăratul *Caesar Galerius Valerius Maximianus,* neînvins, *Augustus,* cel mai mare pontif, cel mai mare învingător al germanilor, al egiptenilor, al tebanilor, de cinci ori cel mai mare învingător al sarmaţilor, de două ori cel mai mare învingător al perşilor, de şase ori cel mai mare învingător al carpilor, cel mai mare învingător al armenilor, al mezilor, al adiabenicilor, învestit de douăzeci de ori cu puterea tribunicianâ, aclamat de nouăsprezece ori cu titlul de *Imperator,* de opt ori consul, părinte al patriei, proconsul, şi împăratul *Caesar Flavius Valerius Constantin*, cel pios, fericit, nebiruit, *Augustus,* cel mai mare pontif, învestit cu puterea tribunicianâ, aclamat de cinci ori ca Imperator, consul, părinte al patriei, proconsul: «între celelalte decizii pe care le-am luat spre folosul şi binele cetăţenilor, am hotărât în primul rând ca toate problemele ce vor apărea să fie rezolvate conform vechilor legi şi constituţiei romane şi să ne îngrijim ca şi creştinii, care au părăsit religia strămoşilor lor, să revină la intenţii mai bune, fiindcă din anumite raţiuni aceştia au fost cuprinşi de o aşa de mare ambiţie nebunească încât nu au mai urmat cele hotărâte de cei vechi, pe care chiar părinţii lor le statorniciseră mai înainte, ci şi-au făcut legi după judecata şi voinţa lor, pe care le respectă, şi adună în diverse locuri mulţimi de oameni de toate felurile. De aceea, după ce noi am publicat acest edict ca aceştia să se întoarcă la cele hotărâte de cei vechi, cei mai mulţi, fiind tulburaţi şi înspăimântaţi de ameninţările pericolului, au fost omorâţi în diferite feluri. De vreme ce mulţi au rămas în aceeaşi nebunie, am înţeles că aceştia nu aduc nici zeilor din cer cinstea cuvenită şi nu-i

35

1. Acest edict a fost afișat la Nicomedia în ajunul calendelor lui mai, pe când Galerius era consul pentru a opta oară și Maximinus pentru a doua oară. 2. Atunci au fost deschise temniţele, preaiubite Donatus, și ai fost eliberat împreună cu alţi mărturisitori [ai credinţei creștine], după ce timp de șase ani temniţa ţi-a fost casă[7]. 3. Și totuși, Galerius n-a obţinut de la Dumnezeu prin această faptă iertare pentru crima sa, ci, la numai câteva zile, după ce și-a recomandat și încredinţat lui Licinius soţia și fiul[8], a murit într-o oribilă putrefacţie, de vreme ce toate părţile corpului său s-au descompus[9]. 4. Această veste a ajuns la Nicomedia, la mijlocul aceleiași luni, pe când se pregăteau

---

sunt devotaţi nici Dumnezeului creștinilor; de aceea, ţinând seama de bunătatea noastră și de obiceiul statornicit conform căruia ne-am obișnuit să acordăm iertare tuturor oamenilor, ne-am gândit că trebuie să ne folosim cu multă bunăvoinţă de iertarea noastră și în cazul acesta, pentru ca iarăși să existe creștini și să-și clădească din nou casele lor în care își ţineau adunările, astfel încât aceștia să nu săvârșească nimic contra constituţiei romane. Printr-un alt rescript îi vom înștiinţa pe guvernatori ce vor trebui să aibă în vedere. în schimb, în urma iertării pe care le-am acordat-o, creștinii sunt datori să se roage Dumnezeului lor pentru sănătatea noastră și a lor și pentru prosperitatea statului, așa încât, în tot cazul, treburile publice să se desfășoare în bună rânduială și ei să-și ducă viaţa liniștiţi în casele lor»".

[7] Donatus a fost închis, probabil, ca urmare al celui de-al patrulea edict.

[8] Valeria și Candidianus.

[9] Galerius moare la 5 mai 311 d.Hr.

să fie sărbătorite vicenaliile, programate [pentru anul următor] la calendele lui martie.

36

1. La aflarea acestei veşti, Maximinus, organizând sistemul de popasuri [pe drumul] dinspre Orient, s-a grăbit să ocupe provinciile [lui Galerius] şi, fiindcă Licinius şovăia, să-şi revendice drepturile asupra tuturor teritoriilor până la strâmtoarea Calcedonului[10]. El a pătruns în Bithynia unde, pentru a-şi câştiga pentru moment simpatia poporului, a suspendat, spre marea bucurie a tuturor, censul[11]. 2. Între cei doi împăraţi [apare] discordia şi aproape [s-a ajuns la] război. Pe [cele două] maluri, armatele lor stăteau faţă în faţă, dar, impunându-se unele condiţii, pacea şi prietenia s-au restabilit; chiar în mijlocul acestei strâmtori s-a încheiat un acord şi cei doi şi-au dat mâinile. 3. Daza s-a întors liniştit şi a redevenit omul care a fost în Siria şi Egipt. în primul rând, a abrogat toleranţa acordată creştinilor printr-un edict comun, ademenindu-i în secret pe delegaţii cetăţilor să ceară interdicţia pentru creştini de a-şi construi lăcaşuri pe teritoriul acestora, împăratul voia să dea impresia că a fost constrâns prin diverse solicitări şi împins să facă ceea ce făcuse de fapt din proprie iniţiativă[12]. 4. Răspunzând acestor „recomandări", el a ales, după un nou obicei, dintre

[10] Strâmtoarea Bosforului.

[11] *Cf. CTb,* 13,10, 2; Maximinus a câştigat, astfel, o popularitate imensă.

[12] *Cf.* Eus., *HE,* 9, 1-8.

notabilităţi înalţi sacerdoţi care să aducă, câte unul în fiecare cetate, sacrificii tuturor zeilor, în fiecare zi și cu sprijinul vechilor sacerdoţi, și să-și ofere ajutorul pentru a-i împiedica pe creștini să-și construiască lăcașuri și să țină adunări publice sau în particular. Aceștia erau, de asemenea, însărcinaţi să-i oblige pe creștinii arestaţi din ordinul său să participe la sacrificii sau să-i dea pe mâna judecătorilor. 5. Asta nu ar fi fost nimic dacă Daza nu ar fi pus chiar în fruntea fiecărei provincii, în calitate de pontifi, oameni aleși din rândul aristocraţiei și nu le-ar fi poruncit ca aceștia doi să nu apară [în public] decât îmbrăcaţi în hlamide albe[13]. 6. El se pregătea deci să facă ceea ce făcuse deja în provinciile orientale. Căci [acolo], sub pretextul clemenţei, Daza interzisese uciderea robilor lui Dumnezeu: poruncise însă mutilarea lor[14]. 7. De aceea, celor ce își mărturiseau credinţa le erau scoși ochii, le erau tăiate mâinile și picioarele, le erau retezate nasurile sau urechile.

37

1. În timp ce punea la cale aceste fapte ticăloase, a primit din partea lui Constantin o scrisoare care l-a înspăimântat[15]. Ca urmare, s-a prefăcut că își schim-

[13] *Cf.* Eus., *HE,* 8, 14, 1; 9, 4, 1.

[14] *Cf.* Eus., *HE,* 8, 12, 1; *VC,* 1, 58.

[15] Creed, p. 115, 1, susţine ideea cercetătorilor care au văzut în această scrisoare celebrul „Edict de la Mediolanum", considerând că Lactanţiu nu urmează aici firul cronologic - căci autorul nu a redat încă bătălia cu Maxentius -, ci un plan tematic. După Barnes, *Constantine and Eusebius,* p. 40,

bă comportamentul. Și totuși, dacă vreun [creștin] cădea în mâinile sale, era aruncat pe ascuns în mare. Nu a pus capăt nici măcar obiceiului de a săvârși în fiecare zi sacrificii zeilor în palatul său. 2. Și tot el fusese primul care pusese la cale ca toate animalele din carnea cărora se hrănea, să fie tăiate nu de bucătari, ci de preoţi în faţa altarelor și nimic să nu fie servit la masă fără a oferi zeilor o parte din acestea, fără a face un sacrificiu zeilor sau fără a face o libaţie cu vin curat, așa încât oricine ar fi fost invitat la masă să se întoarcă acasă impur și pângărit. 3. Chiar și în celelalte [Daza] îi semăna maestrului său. Căci dacă Diocles sau Maximian lăsaseră ceva în urma lor, Daza luase fără nerușinare, prădând tot ce se putea. 4. De aceea hambarele particularilor erau închise, pivniţele erau sigilate, dările pentru anii care urmau să vină erau încasate în avans. De aceea, pe câmpurile pline de rod s-a iscat foametea iar preţurile au crescut fără limită[16]. 5. Turmele și cirezile erau luate de pe câmpuri pentru sacrificiile zilnice: prin acestea își răsfăţase oamenii săi așa încât ajunseseră să nu le mai placă pâinea. Și cheltuia peste tot, fără discernământ și fără măsură, răsplătindu-și toate gărzile, al căror număr era enorm, cu haine scumpe și monede de aur, oferindu-le bani soldaţilor de rând și recruţilor, onorându-i pe barbari cu tot felul de acte de generozitate. 6. Cât

---

aceasta este o scrisoare anterioară, care susţine imaginea unui Constantin interesat să fie perceput drept apărător al libertăţii religioase, inclusiv a creștinilor

[16] *Cf.* Eus., *HE,* 9, 8, 1.

despre faptul că fie confisca bunurile celor rămași în viață, fie le făcea cadou tuturor apropiaților săi, așa după cum fiecare râvnea la bunurile altora, nu știu dacă ar trebui să-i mulțumim acestuia fiindcă, după obiceiul tâlharilor miloși, își jefuia victimele fără vărsare de sânge[17].

38

1. Dar viciul capital, prin care i-a întrecut pe toți [împărații] care au existat [vreodată], a fost pofta sa nebună de desfrâu[18]. Nu știu ce să spun [despre aceasta] decât că era oarbă și neînfrânată, deși, cu aceste cuvinte, din cauza indignării [pe care o stârnise], patima sa nu poate fi descrisă. Crima a depășit prin amploarea sa capacitatea de exprimare a limbii. 2. Eunucii și proxeneții scotoceau peste tot. Oriunde se găsea o înfățișare [feminină] mai aleasă, trebuia luată cu forța de la părinți și de la soț. Femeile nobile și, de asemenea, fecioarele erau dezbrăcate de veșminte și le era examinat fiecare mădular, ca nu cumva vreo parte a trupului să fie nedemnă de patul împăratului. Dacă vreuna dintre femei se opunea, era înecată, ca și cum sub domnia acestui desfrânat cinstea ar fi fost o crimă de lezmajestate. 3. Unii soți, după ce soțiile, pe care le iubeau foarte mult pentru castitatea și fidelitatea lor, le erau violate, fiindcă n-au mai putut suporta durerea, s-au sinucis. Sub domnia acestui monstru nu exista nici o protecție

[17] *Cf.* Eus., *HE,* 8, 14, 9-11.

[18] *Cf.* Eus., *HE,* 14, 12-16.

pentru cinste, decât dacă o mare urâțenie descuraja poftele barbare ale acestuia.

4. În cele din urmă, Daza introdusese de ceva timp obiceiul ca nimeni să nu se mai căsătorească fără permisiunea sa, pentru ca el însuși să fie primul care, în orice căsătorie, gustă plăcerile [din noaptea nunții],

5. Îi căsătorea pe sclavii săi cu tinere fete, născute din părinți liberi, încă virgine. Dar, sub domnia unui astfel de împărat, chiar și tovarășii săi îi imitau violurile și pângăreau patul gazdelor lor fără a fi pedepsiți: căci cine să-i pedepsească? Fetele din familii de rând erau răpite, după cum dorea fiecare. în schimb, cele din familii respectabile, care nu puteau fi răpite, erau cerute cu titlul de favor [de la părinții lor] și nimănui nu-i era permis să refuze cererea împăratului: trebuia ca aceștia fie să piară, fie să accepte ca ginere un barbar. 6. Căci în suita sa nu exista aproape nici o gardă de corp decât din neamul acelora care, alungați de pe pământurile lor de goți în timpul vicenaliilor, s-au întors spre nenorocirea neamului omenesc la Galerius, pentru ca, fugind de sclavia barbarilor, să fie stăpâni peste romani. 7. Înconjurat de astfel de gărzi și protectori, împăratul a făcut din Orient obiect de batjocură.

39

1. În cele din urmă, fiindcă pentru poftele sale nu cunoștea altă lege decât aceea care îi aproba capri-

ciile, nu s-a putut abţine nici măcar de la Augusta, pe care până nu demult o numise mamă[19]. 2. După moartea lui Galerius, Valeria venise la el, considerând că, fiind căsătorit, va fi în siguranţă în preajma lui. 3. Dar această bestie ticăloasă s-a aprins imediat de dorinţă. Valeria, fiind în perioada de doliu, mai purta încă veşminte negre. Prin intermediul unor soli, Daza a cerut-o în căsătorie, fiind hotărât să-şi repudieze soţia în cazul în care i-ar fi obţinut [mâna Valeriei]. 4. Aceasta îi răspunde deschis, după cum doar ei i se permitea, că, în primul rând, ea nu se putea gândi la căsătorie cât timp era încă în doliu, iar cenuşa soţului său – tatăl lui Maximinus – încă nu se răcise. Apoi [Valeria îi răspunde] că prin alungarea soţiei sale fidele el ar comite o impietate şi că acest lucru i l-ar putea face şi ei şi, în sfârşit, că era interzis, contrar obiceiului şi fără precedent ca o femeie de rangul ei să-şi ia un al doilea soţ. 5. I s-a raportat împăratului ceea ce [Valeria] îndrăznise [să spună]. Poftele sale s-au transformat în furie şi nebunie. Curând el a proscris-o pe Valeria, i-a confiscat bunurile, i-a retras suita şi i-a ucis eunucii în torturi. Împreună cu mama sa[20], a fost relegată în exil, fără să i se asigure o reşedinţă fixă, şi, spre desfătarea împăratului, a fost alungată dintr-un loc în altul. Cât despre prietenele sale, Daza le-a condamnat sub pretextul unor presupuse adultere.

[19] În calitate de soţie a lui Galerius, care îl adoptase la acordarea titlului de *Caesar*.

[20] Prisca, soţia lui Diocleţian; vezi *DMP*, 15, 1.

40

1. Era o femeie din înalta societate, căreia tinerii săi fii îi dăruiseră deja nepoţei. Valeria o iubea pe aceasta ca pe o a doua mamă. Daza a bănuit că la sfatul acesteia Valeria îi refuzase cererea în căsătorie. I-a dat guvernatorului Bithyniei[21] misiunea de a o ucide într-un mod [cât mai] ruşinos. 2. Acesteia i s-au adăugat alte două femei, la fel de nobile, dintre care una, prietenă în secret cu Valeria, lăsase la Roma o fiică vestală, iar cealaltă, care nu era prea apropiată augustei, a avut un soţ senator. Dar amândouă aveau să fie ucise din cauza frumuseţii fizice şi a cinstei lor fără pată. 3. Femeile au fost aduse de îndată cu forţa, nu pentru a apărea în faţa unui judecător, ci în faţa unui tâlhar, căci nimeni nu era [acolo] pentru a susţine acuzaţia. A fost găsit un iudeu, acuzat şi de alte rele, căruia i se promisese graţierea în cazul în care va aduce o falsă acuzaţie împotriva acestor femei nevinovate. Judecătorul, un om „integru" şi conştiincios, l-a condus pe acesta sub escortă în afara cetăţii, de frică să nu fie bătut cu pietre. Această tragedie avea loc la Niceea. 4. Iudeul a fost supus torturilor şi a depus mărturie conform ordinelor pe care le primise: acele femei, ca să nu poată răspunde acuzaţiilor, au fost bătute cu pumnii de torţionari. S-a poruncit ca [aceste două femei] nevinovate să fie duse la moarte. Nu numai soţul, care era alături de soţia sa fidelă, plângea şi jelea, ci chiar toţi cei

[21] *Locus corruptus* în manuscris, completat în mod logic prin *Bithyniae*.

pe care sentinţa nedemnă şi nemaiauzită îi adunase acolo. 5. Ca nu cumva [cele două femei] să fie smulse din mâinile torţionarilor de vreun atac al norodului, au fost escortate de cavalerie în formaţie de luptă, urmată de soldaţi care purtau platoşă şi arcaşi. Astfel sunt conduse aceste femei la moarte, în mijlocul unor detaşamente de soldaţi. 6. Şi ar fi rămas neîngropate după fuga servitorilor lor dacă nu ar fi fost îngropate în secret din mila prietenilor. În ceea ce-l priveşte pe [iudeul] trădător, nici el nu a primit graţierea promisă, ci, ţintuit în furci, a dat pe faţă întregul secret; dându-şi ultima suflare, a mărturisit tuturor celor de faţă că [femeile] omorâte fuseseră nevinovate.